

литания и словословни становища. Практически той се е опрял върху мнението на дълбоко уважавания В. Я. Кирпотин за противоречията на лермонтовските страсти като микросмисълско огледало на световните и всееленски противоречия и, тракувайки „излъганите надежди на любовта като доказателство за историческите и дори космически неуредици“¹, той го обогатява и развива с оригинални съждения и тънки наблюдения. На основата на обилни фактически материали и с помощта на добре комплектуван библиографически апарат нему се е удало да проследи израстването на поета-гражданин от вдъхновения интимен лирик. Мисълта за неделимата връзка между гражданските стремежи и субективно-личните въздействия на поета е отстоявана без достатъчна отчетливост, но достатъчно твърдо и последователно. Ние можем да наблюдаваме как постепенно тясно-интимното у Лермонтова прераства в социално-философско, как в процеса на творческото си възмъжаване Лермонтов превръща нежната си лира в бойна тръба на своите граждански идеи.

Изложението се отличава с методичност, добросъвестност и изчерпателност — в най-добрите традиции на демократичната немска литературоведска школа. Дори по наше мнение авторът се е попестарал — на места

¹ В. Я. Кирпотин. Жизнь и творчество М. Ю. Лермонтова. Сб. Исследования и материалы. М., 1941. стр. 23—24.

той е излишно подробен и обстоятелен. Не е превъзмогнат и известен еklektизъм в подбора на материала, изкуствено подравняван тук-таме според авторския замисъл. Срещат се ненужни отклонения, а може да се спори върху разширителното тълкуване на любовното чувство у Лермонтова. Авторът го търси навред в творчеството и биографията на великия поет — сякаш за него нищо друго не е и съществувало, освен любовта и нейните неизброими деривати. Такава генерализация на собствените открития изобщо е свойствено на младите глави, „омагьосани“ от значимостта на темата, но у Петер Герлингхоф тя се дължи повече на обясним научен педантизъм. В книгата се срещат и спорни положения — било недостатъчно избистрено лично мнение, било непоследователно асимилирана чужда концепция, било инерция на разработваната теза. За щастие в тях авторът не постоянства и те остават като островчета в обкръжението на един сериозен и задълбочен научен анализ.

Правдива, цялостна и систематична разработка на един от централните проблеми на Лермонтовото творчество, книгата на Петер Герлингхоф е принос и в лермонтоведението, и в разширяващите се контакти на славистите от европейските страни.

Лазар Цветков

БЪЛГАРСКА МОНОГРАФИЯ ЗА ЛЕВ ТОЛСТОЙ

Неотдавна издателство „Народна култура“ пусна на пазара монография за Лев Николаевич Толстой. Изданието е юбилейно — през август м. г. цялото културно общество тържествено отбеляза стотетридесетгодишнината от рождението на писателя.

На български език досега са излизали множество статии и бележки — оригинални и преводни — като се почне от 1898 г., когато се празнува седемдесетгодишнината от рождението на Толстой и петдесет години от литературната му дейност. Ще напомня най-значителните от тях — рецензията на Димитър Благоев за трактата „Що е изкуство?“ по случай българското му издание през 1900 г., предговора на Петко Тодоров към брошурата на Лев Толстой „Времената са близки“, отделни работи на Васил Коларов, Вела Благоева, Георги Бакалов, признания и преценки на Иван Вазов, Алеко Константинов, Стоян Михайловски и други. Целият този и допълнителен събранят от автора материал е легнал в основата на монографията „Л. Н. Тол-

стой и неговото влияние в България“. Няма спор — това е първото цялостно изследване от български литературовед върху живота, литературното творчество и философско-етичните идеи на великия мъдрец от Ясна Поляна. Сред огромната — и по размери, и по мисли — критична литература за Толстой, книгата на Георги Константинов ще се нареди не на последно място. Преди всичко тя увелича и въвежда в личното отношение на изследователя към многото и често пъти взаимно изключващи се проблеми и идеи, които застъпва сам Толстой в течение на повече от половин век най-активна и резултатна творческа дейност, и под перото на който се раждат толкова изумителни художествени произведения.

И друго още. В определена степен монографията носи пietetа на своя автор към големата личност на Лев Николаевич Толстой.

Л. Н. Толстой и неговото влияние в България, монография от Георги Константинов, изд. Народна култура, редактор Димитър Добрев, 1968, стр. 377.

Повече от четири десетилетия той пази в себе си намерението да напише подробно за най-значителния руски писател, чието място и значение в културната история на човечеството може да бъде сравнявано само с мястото и значението на Омир и Шекспир. Впрочем, четете признанието на изследователя: „За тая книга съм се подготвял много години. Още през 1928, когато по поръка на професор Михаил Арнаудов, при когото се учех на литература и на трудолюбие, написах първия си по-сериозен очерк — „Лев Николаевич Толстой в България“¹ — за специалната книжка на списание „Българска мисъл“ по случай стогодишнината на Толстой, бях се зарекъл първа да изуча основно живота и творчеството на Човека на човешките. И до колкото можах, върших това и при професионалното си задължение да следя всекидневно растежа на българската литература. Това задължение приех доброволно, като свое призвание, но то, кажи-речи, освен огорчения и страдания нищо не ми носеше. Затова много често си припомнях първото заричане и... тогава се връщах към Толстия като към спасителен остров. Много бележки, купичка „материали“ се събраха. (стр. 14).“

Ето тази неизменна, незагаснала от млади години обич към личността на Толстой, тази ненаситна жажда към художественото му слово, избухнала с нова сила сега, когато Георги Константинов вече е оставил зад гърба си няколко монографии и десетки литературно-исторически книги, му дава кураж да се захване с дълго лелесана тема при положение, че само „в Съветския съюз излизат годишно по няколко нови книги за Толстой“, без да се вземат предвид ония издания, които също ежегодно се появяват в почти всички културни и университетски центрове на света. Задача наистина крайно трудна, дори изискваща усилията на цял човешки живот, и в същото време — задача изключително плодотворна и винаги актуална.

Бих добавил: само голяма, сподвижническа любов е могла да ръководи издирванията на нашия автор. Защото само прочитането на главните извори сумарно дава десетки хиляди страници.

Разбира се, Г. Константинов далеч не си поставя непосилна задача: да систематизира и обобщава този колосален по размери и богат по идеи материал. Съзнавайки всички трудности, които крие темата като цяло, той вижда своя предмет в сравнително ограничени рамки. „Иска да напиша книга — признава Г. Константинов, — в която преди всичко да изразя своята възхита от човека и твореца Лев Николаевич Толстой така, че тая книга да може да предаде достойно на бъл-

гарския масов читател не само моя възторг, но и истината за Човека на човешките, за твореца на най-хубавите романи в новата литература на света, за неговата необикновена мисъл, неуморно устремена напред към най-високите върхове на духовната красота и най-висша социалност“ (стр. 16).

Може да се каже определено, че Г. Константинов е постигнал и даже надхвърлил задачите, които си е поставил. Неговата монография коренява едно правилно гледище за писателя. Става дума за определението на В. И. Ленин за „Толстой като огледало на руската революция“. Вече от тази методологически издържана отправна точка са проучени най-дълбоките закономерности в развитието на писателя, дадени са по-общи, основни понятия, които определят живота и сложно движение на Толстой от „Севастополски разкази“ към „Война и мир“, „Ана Каренина“, „Възкресение“ до „Не мога да мълча“. Големият интерес към активната връзка на писателя с народа — ето проблемата, която най-често занимава изследователя. Той е наясно по отношение на необходимостта да се отречат тезите на идеалистическата, а така също на открито толстоистката литературна критика. Оттук и общата концепция на монографията.

В отделни глави са разгледани първите литературни прояви на Лев Толстой („Детство“, „Юношество“ и „Младост“, дикъла „Севастополски разкази“), романите „Война и мир“, „Ана Каренина“ и „Възкресение“. При това никъде Г. Константинов не забравя мисълта, че въпросът за творческата еволюция на писателя е изключително сложен и противоречив. Може би затова всеки от авторите, работил върху Толстой, дири в него новото, характерното, придавайки му обаче различни стойности, съобразно с принципите и методологията, на които опира своя анализ.

Като правило Г. Константинов доста изчерпателно привлича почти всички утвърдени гледища за Толстоето творчество, последователно разкрива генезиса и развитието на всяка нова идея-мисъл у писателя, а на места дори с подоробности очертава петолето на такива образи, като княз Нехлюдов, Пьер Безухов, Андрей Болконски, Наташа Ростова, Катюша Маслова. В тая връзка той характеризира и личността, естетическата позиция и творчеството на Толстой. Някой може да се смути от наличието например на толкова много и пространни цитати от Н. Г. Чернышевски, П. И. Бирюков, Н. Н. Гусев, В. Ермилов, откъси от мемоарите и писмата на София Андреевна, Т. А. Ергольская, Сергей Львович, А. Б. Голденвайзер и много други, но това се обяснява с целите, които преследва нашият автор: нашироко да информира масовия читател за главните постижения на руското и съветското литературознание за Лев Толстой (тук съзнателно са изоставени западните автори, писали за Лев Николаевич, като Стефан Цвайг, Ромен Ролан

¹ Вещност през 1928 г. Г. Константинов публикува три отделни статии за Толстой: Толстой в България, в. Литературен глас, бр. 2; Толстой за България, в. Радикал, бр. 70; Толстой и България, сп. Българска мисъл, кн. 7 и 8.

и други). В това отношение от особено значение е последователността, с която се излагат принципите на Ленин в анализа на Толстоевото литературно наследство (стр. 8—11). В тези страници се откроява страстно дирещата мисъл на Владимир Илич, това движение от частното към общото, от предходното към „вечното“ у писателя.

Има нещо, което обединява отделните глави в по-общ смисъл — това е стремежът на Г. Константинов да бъде максимално верен в предаването на различните гледища за и против литературните художествени произведения на Толстой. Неговите мисли, неговите естетически търсения и творчески открития кристализират след дълги преработки. И затова творбите му са плод на упорити и тежки родилни мъки. Трудът и постоянното усилие са първостепенен фактор в творческия процес у Толстой. От друга страна, стълкновението на характерите и героите у Толстой е исторично в най-дълбокия смисъл.

Не може да не се приеме също като безспорен верен следният извод на Г. Константинов: „На Лев Николаевич не може да се подражава. Не само защото друг мъчно би намерил сили дори и да му подражава, но и защото той е твърде много свързан със своето време, с определено състояние на своя народ. Днес този народ стои начело на света. И за това разместване на хуманитарните сили Лев Николаевич Толстой има огромно значение. . . И пак той е насъщна необходимост и за днешния човек (стр. 16).“

Все пак най-ярко изразена физиономия на изследовател на Толстой Г. Константинов показва в главите, разглеждащи рецепцията на неговите художествени произведения и философско-нравствени идеи у нас. Имам предвид главите „Лев Толстой е най-обичан писател в България“, „На поклонение в Ясна Поляна“, „Завещанието. . .“ и „Отгласи в България“. Тук аргументирано се преценяват статиите на Димитър и Вела Благоеви, Васил Коларов, Георги Бакалов, изтъква се техният принос в марксистическото тълкуване на Толстоевото творчество; разгледани са също статиите и мемоарите на редица български толстоисти.

Но има влияние и „влияние“. Г. Константинов се интересува преди всичко от преводите на Толстоевите творби на български език, отбелязва кои наши автори и по какъв повод излизат със статии за Толстой или пък предава съдържанието на мемоарите на ония български толстоисти, които са се срещали или кореспондирали със своя учител. Безспорно, това също е влияние, но с него не се изчерпват примерите. Ще посоча само три статии на български автори, които носят нашата идейна и общественополитическа атмосфера от края на 20-те години. Първата излиза в сп. „Наковалин“ (бр. 158) и се нарича „Непротивене на злото с насилие“, неин автор е Георги Бакалов. Втората принадлежи

на Людмил Стоянов — „Толстой и толстоизмът. Два начина на схващане“, печатана е в юбилейната седма и осма книжка на списание „Българска мисъл“ (1928); третата е на Ангел Каралийчев — „Небесният посланик“ (в. „Слово“, бр. 1870, 1928). Това са не просто три статии, а три различни гледища за Толстой, изразени от трима наши видни писатели. Давам ги само като пример, за да се види, колко противоречиво е протичало самото възприемане на Толстой в България. В монографията на Г. Константинов обаче не е взето отношение към тия въпроси на рецепцията. А може би това не са въпроси единствено на рецепцията, а имат връзка с цялостното развитие на литературата ни, когато на преоценката се поставява редица естетически и литературни критерии.

И друго. Ако Лев Толстой влияе върху нашите писатели, то влияе непосредствено и главно с художествените си произведения. В полза на това заключение говори творчеството на редица наши класици. Без да навлизам в подробности, ще взема за пример Пенчо Славейков. Напоследък много се дискутира проблемата за неговия психологически реализъм. Той се изтъква като продължение и задълбочаване на критическия реализъм на Вазов. И това е закономерно. Новата национална действителност налагаше по-различни теми, диктуваше нови естетически решения. Но в същото време очевидна е школата, която търпи Пенчо Славейков, намиращ се продължително време под въздействието на руските писатели-реалисти, в това число — под обаянието на Лев Толстой. В случая оставам на страна неговите проникновени признания, които впрочем също са много показателни, а слагам ударението върху битовите му поеми („Палица“ и „Бойко“) и философските („Cis moll“, „Сърце на сърцата“). Нали тук именно нашият поет се изживява като съвършен майстор в претворяване душевността на българина, разкрива сложни психологически състояния. Школата на Толстой „присъствува“ и у Петко Тодоров, Йордан Йовков, и у други. Може би при друг повод Г. Константинов ще се изкаже по-подробно по тези важни въпроси на рецепцията на Толстой в България.

Що се отнася до някои моменти в разпространението на Толстоевите философско-педагогически принципи у нас, на няколко места в монографията се откриват недостатъчно ясни определения. Не е изяснено също отношението на Толстой към нас, българите, по време на освободителната Руско-турска война от 1877—1878 г., а по-късно — позицията му спрямо балканския въпрос и по-специално — за освобождаването на Македония от турско иго. При тези конкретни случаи Г. Константинов се задоволява да отбележи отделни прояви, други премълчава, изобщо не дава една съвременна оценка на явления, които имат пряко отношение към предмета на изследването му (стр. 245—248).

Струва ми се, че той като литературен историк доста се предоверява на личните си спомени. А известно е, че не всичко, което паметта е запазила, може да бъде исторически достоверно. Сигурно по тази причина понякога не се прави разлика между големия реалист и художник на словото Лев Толстой и проповедника „во Христе“. Такъв характер носи дългият екскурс за просящите, които са посещавали Толстой в Ясна Поляна (стр. 276—278), личните спомени на автора за поклоненията в Рилския манастир (стр. 267—272) и други.

Имам една забележка по адрес на редактора. Смяя да мисля, че той е могъл да бъде повече полезен на автора — поне с отстраняването на такива страници, без които книгата би изглеждала с по-добре организирана композиция. Помощ е била необходима на автора и при уточняване на предмета и обсега на монографията.

Възможно е под окото на специалисти да попаднат и други неточности и непълноти,

но според мене те не са главното в книгата. Делото на Толстой съставя нова епоха в художественото развитие на цялото културно човечество и тепърва ще се проучва. С новото си изследване Г. Константинов — ако мога да се изразя така — отчасти само систематизира резултатите от проучванията по Толстоевото литературно и философско-нравствено наследство и неговото въздействие в България. Той поднася, така да се каже, българския материал към голямата тема — „Толстой и светът“, „Толстой и чуждите национални литератури“. И в това виждам неговата заслуга. Защото изкуството на Толстой и особено изключителното богатство на неговия реализъм е общочовешко по характера си. Защото образите, които твори, отразяват в себе си духовно-необходимото. То произтича от преживяването на общи духовно-етични състояния, лични отношения, идеи-мисли за коренни граждански преобразования и т. н.

Христо Дудевски

SOMMAIRE

* * * La critique littéraire en face de nouvelles tâches Stoian Iliev — Laboratoire du processus de penser contemporain	3 10
<i>Colloque sur l'ancienne littérature bulgare</i>	
Kouyou Kouyev — Sur certains questionnes de la littérature ancienne bulgare	48
Krestiou Kouyoumdjiev — Notes sur l'anthologie „Pages de littérature ancienne bulgare“	62
<i>Cent ans de la naissance de G. P. Stamatov</i>	
Stoiko Bojkov — G. P. Stamatov	78
*	
Ephrème Karanfilov — Emilian Stanev — peintre de la nature	93
Zdravko Petrov — Le drame de la pensée et de la vie du critique	114
Siméon Hadjikossev — De la problématique du symbolisme bulgare par rapport à sa confrontation avec certaines directions du symbolisme russe	128
Stéfka Stoikova, Todor Chr. Jivkov — <u>Izvétana Romanska</u>	161
<i>A travers la vie littéraire à l'étranger</i>	
Nicolaï Dontchev — Rencontres et colloques à Paris	164
COMMUNICATIONS ET DOCUMENTS	
Anté Kaditch — Horvat-Kiss et la Bulgarie. Notes de voyage de 1911	171
REVUE	
Magdaléna Chichkova — Dans le monde de la prose avec pénétration et goût esthétique	178
Lioubomir Boutchkov — Un nouvel ouvrage scientifique sur Grigor Parlitchev de l'académicien M. Arnaudov	186
Tzvéta Oundjieva — Nouvelles recherches et nouveaux documents sur la vie et l'oeuvre de Christo Botev	189
Lazar Tzvétkov — L'amour chez Lermontov	192
Christo Doudevski — Une monographie sur Léon Tolstov	193

на редакцията: сп. Литературна мисъл, бул. Витоша 39, София Ц., тел. 88-42-89
Адреси — на администрацията: Издателство на БАН, София 13, кв. Гео Милев, ул. 36, бл. IV
тел. 72-44-11. Абонаменти се внасят във всички пощенски станции или по с-ка №96Т 115 БАН—
Софийски градски клон

Технически редактор Ив. Димитрова

Дадена за набор на 22. IV. 1969 г.

Печатни коли 12,38

Формат 71X106/16

Отделна книжка 0,75 лв.

Подписана за печат на 16. VI. 1969 г.

Издателски коли 14,73

Поръчка № 363

Тираж 2000

Изд. индекс 3777

Годишен абонамент 4 лв.

Набрана и отпечатана в печатницата на Издателството на БАН

НОВИ КНИГИ
НА ИЗДАТЕЛСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
София 13, кв. Гео Милев, ул. 36

ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА ЛИТЕРАТУРА. Книга XX
1969, 179 стр., 17×25 см.
Подшита 1,70 лв.

ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Книга XVII
1969, 288 стр., 17×25 см.
Подшита 2,74 лв.

БЪЛГАРСКА ДИАЛЕКТОЛОГИЯ. Проучвания и материали. Книга IV
Редакционен комитет: М. Сл. Младенов и Ст. Стойков
1969, 256 стр., 17×25 см. Подвързана 2,64 лв.

Величко Вълчев
ИВАН ВАЗОВ. Жизнен и творчески път
1969, 574 стр. с факсимилета и снимки, 17×25 см.
Подвързана, с обложка 3,50 лв.

Георги Данчев
ВЛАДИСЛАВ ГРАМАТИК — КНИЖОВНИК И ПИСАТЕЛ
1969, 148 стр. с факсимилета, 17×25 см.
Подвързана, с обложка 1,89 лв.